



עיונים לפרשת "בשלה" עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה



מלחמת עמלק ברפידים

הרב שאולי גרינפלד

ישראל היתה אמונה חזקה בה' ממורשת אבות, וגם רצון לקבל את התורה ולקיים את מצוותיה. המפגש עם עמלק רשעו וטומאתו, נועד לפגום בשני הדברים: גם בעצמת האמונה שהיתה להם, וגם להחליש את הרצון לקיים מצוות.

"וזהו דפליגי [שנחלקו] ר' אליעזר ור' יהושע, דר' אליעזר סבר שגם מעקרי האמונה שהיה כבר בידם גרם היזק, אם כן רפידים כשמה שזה היה גלוי לכל שכבר הוחזקו ונתבטלו. ור' יהושע סבר שלא הזיק אותם בעיקר האמונה כלל, ועונשו הוא על מחשבתו הרעה שהקב"ה מצרפה למעשה ברשעים גמורים, ורפידים נקראת על שריפו ידיהם מחשק קבלת התורה וזהו שָׁרְפוּ ידיהם מהתורה".

רבי אליעזר סובר שעמלק הצליח לפגוע גם בעצמת האמונה, וזאת עם ישראל הרגיש בעצמו, ולכן אמר שרפידים שמה, היינו ריפיון שאנו מרגישים ויודעים. ואילו רבי יהושע סבר, שבעצמת האמונה עמלק לא יכול היה לפגוע, אלא רק ברצון לקיים מצוות. אך דבר זה עוד לא היה ידוע להם, שהרי התורה עוד לא ניתנה, אך המקום נקרא כבר עכשיו רפידים, על שם הרפיון שעתיד להתגלות.

במדרש תנחומא⁶ מבואר שאת התורה שבכתב קיבלו ישראל ברצון, ואילו לשם קבלת התורה שבעל פה נצרכה כפייה. כותב מרן הרב, שלפי דבריו, נוכל לבאר כך: עם ישראל רצו לקבל תורה, שהרי היתה בהם קדושת האמונה מהאבות, אבל עם התורה

פרשתנו מסתיימת בסיפור מעשה עמלק:

"ויבא עמלק, וילחם עם ישראל ברפידים".

בעקבות מלחמה זו, מצווה ה' את משה:

"ויאמר ה' אל משה, כתב זאת זכרון בספר, ושים באזני יהושע, כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים".²

התורה מספרת שמלחמת עמלק היתה במקום שנקרא רפידים. מה מוסיפה לנו ידיעה זו? בגמרא במסכת בכורות³ מובאות על כך שתי דעות:

"מאי לשון רפידים? ... כתנאי, ר' אליעזר אומר: רפידים שמה, ר' יהושע אומר: שריפו עצמן מדברי תורה, וכן הוא אומר⁴: 'לא הפנו אבות אל בנים מרפיון ידים'".

דברי הגמרא מעוררים תמיהה: הגמרא ביקשה להבין מה התורה מלמדת אותנו בכך שהודיעה לנו שהמלחמה היתה ברפידים. לפי רבי יהושע התשובה מובנת: אנו לומדים את הסכנה שעלולה לבוא כתוצאה מרפיון הידיים מלימוד התורה, אך לא מובן מה התשובה לפי רבי אליעזר.

כמו כן, צריך להבין מה המשמעות של הציווי הכפול בעניין זכירת מעשה עמלק – לכתוב בספר, ולשים באזני יהושע. לכאורה מספיק לכתוב בספר, וממילא יהושע יוכל לקרוא ולדעת.

מרן הראי"ה קוק זצ"ל, בדרוש לפורים⁵, ביאר שְׁבָעַם

קיבל על עצמו את מצוות מגילה, שתקנו חכמי הדור מכח סמכותם על התורה שבעל פה.

לאור דברים אלו, ביאר מרן ראש הישיבה והרב הראשי לישראל, הגר"א שפירא זצ"ל, את דברי הרמב"ם בהלכות חנוכה ובהלכות יום הכיפורים. הרמב"ם פתח את הלכות חנוכה¹⁰ במילים:

"בבית שני כשמלכו יון גזרו גזרות על ישראל".

ובהלכות עבודת יום הכיפורים מספר הרמב"ם¹¹:

"בימי בית שני צץ המינות בישראל, ויצאו הצדוקין מהרה יאבדו שאינן מאמינין בתורה שבעל פה, והיו אומרין שקטרת של יום הכפורים מניחין אותה על האש בהיכל חוץ לפרוכת וכשיעלה עשנה מכניס אותה לפניו לקדש הקדשים".

וצריך להבין, הרי הרמב"ם כתב את הדברים בספר הלכה, ולא בספר היסטוריה, ואם כן מה החשיבות שיש לכך שאירועים אלו שייכים לתקופת בית שני? הגמרא במסכת יומא¹² אומרת:

"אמר רב אסי: למה נמשלה אסתר לשחר? לומר לך: מה שחר סוף כל הלילה - אף אסתר סוף כל הנסים. - והא איכא חנוכה! - ניתנה לכתוב קא אמרינן".

אסתר נחשבת לסוף כל הניסים, כיוון שהיא הנס האחרון שעוד שייך לתקופת ה'בכתב'. אבל החל מזמן אסתר, שקיבלו ישראל ברצון גם את התורה שבעל פה, נהיה מקום לציין גם נסים ששייכים לאותו זמן, כמו שנעשו הלכות ההודיה על נס חנוכה, שהן כולן תורה שבעל פה.

תקופת ההתגברות של התורה שבעל פה, שהתבטאה בריבוי של תקנות חכמים חדשות, היתה בבית המקדש השני, ולכן בזאת פתח הרמב"ם את דיני חנוכה. כתגובה להתגברות הכוח של התורה שבעל פה, גם ההתנגדות לתורה שבעל פה החלה בזמן הבית השני, וזאת הזכיר הרמב"ם בהלכות עבודת יום הכיפורים. בבית הראשון, היתה עבודה זרה. בבית השני, התחדשה התנגדות לתורה שבעל פה.

שבעל פה היה להם קושי, כיון שהתורה שבעל פה מחייבת מעשים. את מצוות התורה שבכתב, אפשר במקרים רבים לפרש על דרך המשל, מבלי לתת להם משמעות מחייבת בפועל, אך התורה שבעל פה מחייבת את קיום המצוות ממש. וכיון שעמלק גם ברצון לקיים מצוות, נצרכה על כך כפייה.

ומכאן מובן הציווי הכפול: לכתוב בספר - תורה שבכתב, ולשים באזני יהושע - תורה שבעל פה.

התיקון לפגימה של עמלק, שעליה מסופר בפרשה שלנו, הגיע שנים רבות אחר כך, בין בית המקדש הראשון לבית המקדש השני, בימי מרדכי ואסתר.

הגמרא במסכת שבת⁷ אומרת:

"ויתיצבו בתחתית ההר⁸, אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא: מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם: אם אתם מקבלים התורה - מוטב, ואם לאו - שם תהא קבורתכם. אמר רב אחא בר יעקב: מכאן מודעא רבה לאורייתא. אמר רבא: אף על פי כן, הדור קבלוה בימי אחשוורוש".

כלומר: כיון שעם ישראל קיבל את התורה בכפייה, היה מקום למי שלא קיים את התורה לטעון שקבלת התורה אינה מחייבת, שהרי היה זה באונס. אך אחר ימי אחשוורוש, כבר אין מקום יותר לטענה זו. מדוע? הסביר המהר"ל מפראג בספרו נצח ישראל⁹:

"שכאשר קבלו עליהם מצוה זאת מעצמם, היא קריאת מגילה, שלא היו מוכרחים למצוה זאת, ובקבלת מצוה זאת קבלו כל התורה. שזאת המצוה היא כמו תוספת למצות, ואם קבלו המצוה הזאת - שהיא כמו תוספת - כל שכן קבלת מצוות, שהם אינם כמו תוספת. לפיכך בימי אחשוורוש קבלו כל התורה, ולא היה שם אונס והכרח".

כאשר עם ישראל קיבל על עצמו מצווה חדשה מיוזמתו, הוא הראה שהוא מסכים לקבלת המצוות. לפי מה שלמדנו, יהיה ביאור הדברים כך: עד ימי אסתר, עם ישראל החזיק בתורה שבכתב ברצון, ובתורה שבעל פה בכפייה. משם ואילך, גם התורה שבעל פה התקבלה ברצון, והראיה לכך שעם ישראל

10 הלכות מגילה וחנוכה ג, א.
11 א, ט.
12 כ"ט, א.

7 פ"ח, א.
8 שמות י"ט, י"ז.
9 פרק י"א.